

PROBLEMI IN NALOGE KMETIJSTVA V SEDANJEM IN PRIHODNJEM OBDOBJU S POSEBNIM OZIROM NA SEVEROVZHODNO SLOVENIJO

Jože BUTINAR, dipl. ing., Maribor

1. UVOD

V zadnjih treh letih smo v Sloveniji oblikovali zelo realno in sodobno agrarno politiko. Še pomembnejše je, da se sprejeta stališča že uresničujejo, čeprav so želje po hitrejših spremembah še večje, možnosti pa omejene. Zamujeno je težko dohiteti. Za spremembe o kmetijstvu je potrebno daljše obdobje zaradi manjše elastičnosti kmetijske proizvodnje in potrošnje ter zaradi majhne gibčnosti gibanja kapitala, zemljišč in delovnih moči.

V tem referatu bom moral omeniti nekatera makroekonomska stališča, ker samo na podlagi teh je možno boljše gospodarjenje v samih kmetijskih organizacijah in na kmečkih gospodarstvih. Več pozornosti bom posvetil regionalni agrarni politiki kot osnovi za razvoj manj razvitih predelov.

Severovzhodna Slovenija v tem referatu zajema 13 občin od občine Ravne na Koroškem pa vse do občine Lendava v Prekmurju. Obravnavano območje je bolj administrativna regija, torej ni enovito ekološko in socialnoekonomsko območje, ki bi zahtevalo enake ali podobne rešitve za hitrejši razvoj kmetijstva. Celotno območje gravitira k Mariboru kot centru Severovzhodne Slovenije. Ima zelo raznolike klimatske, reliefne in talne, pa tudi strukturalne in ekonomske razmere. Posebno se razlikujejo območja zahodno od Maribora od vzhodnih predelov. Regija torej ni ekonomsko ekološko razčiščena ali determinirana.

Za to regijo je tudi zbranih največ podatkov v okviru različnih študij regionalne komisije za dolgoročni družbenoekonomski razvoj Severovzhodne Slovenije in njenega strokovnega organa ekonomskega centra Maribor (ECM). Podatke je bilo možno zbrati le po občinah, ki so tudi administrativno teritorialna območja. Opredelitev regije tudi ni nujna za vsebino in namen tega referata.

2. GLOBALNI CILJI NAŠE AGRARNE POLITIKE

Čeprav so ti cilji splošno znani, naj jih na kratko opredelim. To so v glavnem naslednji:

— zagotoviti prebivalstvu čimvečje količine kakovostnih prehranskih proizvodov po primernih cenah in v skladu s povpraševanjem na trgu,

— zagotoviti proizvajalcem trajne normalne ekonomske pridelovalne možnosti, ki bi omogočale večjo reprodukcijo, intenzivnejšo proizvodnjo in primerne dohodke, ki bi se naj v prihodnosti približali dohodkom drugih kategorij prebivalstva, zaposlenih v nekmetijskih dejavnostih,

—boljševati agrarno strukturo v najširšem pomenu te besede,

— povečati produktivnost zemljišč in dela ali skratka povečati produktivnost v kmetijstvu z racionalnejšo rabo kmetijskih zemljišč in proizvodnih sredstev, da bi povečali reproduktivno sposobnost kmetijskih gospodarstev,

— pospeševati vse raznovrstne oblike povezovanja in združevanja med kmeti samimi in z družbenim sektorjem gospodarstva, da bi okrepili ekonomski položaj primarne proizvodnje,

— pospeševati transformacijo kmetijskega prebivalstva v skladu s splošno gospodarsko rastjo, da ne bi pretirana naglica provzročila neugodne demografske strukture, težav pri zaposlovanju in izpraznila kmetijski prostor, posebno še v hribovitih in obmejnih predelih,

— zagotoviti kmetu enakopravne ekonomske, politične, delovne in socialnozdravstvene možnosti s pospeševanjem zasebnega kmetijstva, s splošno modernizacijo njegove proizvodnje in s socialnoekonomskimi ukrepi družbe, da bi se ta lahko razvijal bolj skladno z drugimi panogami in brez večjih nihanj v proizvodnji in prodaji.

Dosti lažje je navesti izhodišča in cilje naše agrarne politike kot jih uresničevati. Agrarna politika ni namenjena samo kmetijskim prebivalcem, ni samo za zmeraj manj kmetov in kmetijskih proizvajalcev, ki imajo zmeraj manj zemlje in manjši delež v narodnem dohodku. Nasprotno, agrarna politika je politika za vse prebivalstvo, za vso moderno industrijsko družbo, ki zahteva vsak dan boljšo prehrano v skladu z rastjo dohodka. To je pa moč doseči samo s kompleksnimboljšanjem kmetijske proizvodnje. In še več, vsak dan večje potrebe po čistem zraku, vodi, zdravem okolju in po ustvarjalnem miru dajejo podeželju še dodatno funkcijo, ki koristi delovnim ljudem zlasti v mestu. Moderna agrarna politika ni samo politika zaščite doslej neenakopravnega kmetijskega proizvajalca, ampak vsebuje tudi naloge urejanja ruralnega okolja in skuša ohraniti biološko ravnovesje v naravi. Kot del regionalne gospodarske politike skrbi za uravnovešen razvoj različnih rajonov in krajev dežele, če želimo celovit in zdrav razvoj družbe.

Tako kompleksnih vprašanj ni mogoče reševati z delnimi ukrepi. Za primer lahko navedemo, da samo s povečevanjem posesti ne dosežemo dosti, če ne pride tudi do integracije kapitala. Tehnični napredek v kmetijstvu povzroča velike potrebe po kapitalu, ki nadomešča delovne moči, tega pa niti bogate dežele nimajo dovolj na razpolago. V deželah, ki imajo že zelo malo aktivnega kmetijskega prebivalstva (4—7 %), ne dosežajo enakih dohodkov kmetijskega in nekmetijskega prebivalstva. Vse dežele želijo povečati dohodek iz kmetijstva celo z velikimi subvencijami, s koncentracijo zemljiščne posesti, z veliko porabo kapitala in s tem z večjo produktivnostjo dela, pa vzlic temu ne morejo odpraviti disparitete dohodkov. Če bi v naslednjih letih izselili še polovico kmetijskih prebivalcev, ne verjamem, da bi preostalim lahko zagotovili paritetni dohodek.

Kmetijska proizvodnja je namreč svojevrstna, s številnimi težavami, kot so npr.: atomizirana proizvodnja in ponudba, dolgo časovno obdobje

pridelovanja, relativno kratka doba trajanja pridelkov, drago uskladiščenje in transport, majhna elastičnost preosnove kmetijske proizvodnje in zlasti potrošnje ter biološko omejena absorpcijska moč tržišča.

3. REGIONALNO USMERJANJE KMETIJSTVA

Če še v celoti niso razčiščena vprašanja med nacionalno, globalno in regionalno gospodarsko politiko, potem lahko za kmetijstvo rečemo, da so načela regionalnega usmerjanja kmetijstva nujna in prednosti očitne. Za kmetijstvo so ta načela razumljivejša in zato tudi lažje sprejemljiva. Razdelitev naravnega bogastva je različna in naravne prednosti za določene smeri proizvodnje so samoumevne.

Slovenija je sicer majhna, pa vendar tako različna glede ekoloških in ekonomskih razmer pa tudi po zgodovinskem razvoju in po civilizacijski infrastrukturi, da so diferencirani agrarno politični ukrepi potrebni. V predelih, kjer prevladuje primarni sektor proizvodnje, vlada neazvitost. Tudi s še tako razvito intenzivno primarno proizvodnjo ne odpravljamo nerazvitosti. Zato moramo v kmetijska surovinska območja locirati dodelavo, predelavo, industrijo interciarne dejavnosti, da bi zmanjšali razlike v dohodkih.

Danes so v razvitejših deželah že sprejeti koncepti kompleksnega gospodarskega regionalnega razvoja in s tem odpravljanje zaostajanja kmetijskih območij. Tudi pri nas imamo že nekaj dobrih regionalnih razvojnih načrtov v kmetijstvu. Vsak regionalni program kmetijstva bi naj vseboval med drugim naslednje analize in rešitve:

- dolgoročno bilanco gibanja kmetijskih zemljišč po kategorijah,
- demografsko strukturo in tokove emigracijskih in imigracijskih gibanj,
- izobrazbeno strukturo in možnosti zaposlitve presežnega delovnega kontingenta,
- analizo gospodarskih, kmetijskih in komunalnih dejavnosti z materialnimi, finančnimi in kadrovskimi kazalniki in njihovo perspektivo,
- temeljne smeri razvoja posameznih panog kmetijstva v obratovno tehnološkem in ekonomskem smislu v modelnih in simulacijskih rešitvah,
- biološko-tehnične in obratovno-tehnične ukrepe, možnosti racionalizacije, povečanja produktivnosti zemlje in delovnih moči,
- možnosti zunanje dejavnosti zunaj kmetije, razvoj sekundarnih in terciarnih dejavnosti,
- razvoj splošne, komunalne in kmetijske infrastrukture (promet, energija, voda, izobraževanje, socialne, zdravstvene, komunalne in druge storitve, urejanje kmetijskega prostora, obnova vasi in naselij ipd.),
- predvidene spremembe agrarne strukture (povečanje posesti, melioracije, arondacije, komasacije, povezovanje ali združevanje in koordinacija proizvodnje, predelave in prodaje, občinski zemljiški skladi ipd.),
- pospeševanje obrtno-industrijske dejavnosti, zadrugnih oblik in proizvodnih skupnosti, povezava z družbenim sektorjem (agrokombinati, banke, trgovina, gostinstvo, turizem, strokovna služba),
- sredstva za ekološko manj vredna problemska območja (Haloze, Slovenske gorice, hribovske kmetije, majhne in ostarele kmetije),
- ukrepi za povečanje mobilnosti delovnih moči, kapitala in zemljišč,
- socialnovarstvene ukrepe.

Če so v kateri panogi poleg centralnih programov potrebni še regionalni in še manjši krajevni programi, potem to velja za kmetijstvo, ker so razmere krajevno zelo različne. Samo s koordinacijo in realizacijo regionalnih in krajevnih programov lahko zboljšamo agrarno strukturo.

4. AGRARNA STRUKTURA

Razvitejše dežele se že zadnji dve desetletji zelo intenzivno ukvarjajo z zboljšanjem agrarne strukture. Najprej, kaj je agrarna struktura?

Pojem agrarna struktura dobiva v zadnjem času vse širšo vsebino. V ožjem pomenu besede je pomenil v glavnem povečanje posesti kmetijskih gospodarstev z nakupom in zakupom zemljišč, z arondacijami in komasacijami, s pridobivanjem zemljišč na melioriranih območjih, z izseljevanjem, s saniranjem ostarelih kmetij, z gradnjo cest v perspektivnih razvojnih predelih ipd.

V širšem pomenu in v zadnjem času pa lahko agrarna struktura pomeni tudi integralno razvojno politiko kmetijskega prostora, kmetijskih gospodarstev, koordinirane regionalne programe, zlasti infrastrukturno izgradnjo, kooperativne oblike povezovanja, različna združevanja panog ali kmetijskih gospodarstev, povezovanja proizvodnje, predelave in prodaje. Lahko pa s tem izrazom pojmujeemo še posebno regionalno, socialno, izobraževalno, cenovno in tržno politiko.

Torej je politika zboljševanja agrarne strukture tudi sestavni del regionalno-krajevne agrarne politike in urejanje kmetijskega prostora. Ne obsega samo zboljšanja proizvodnih temeljev kmetijskih gospodarstev in infrastrukturnih razmer v regijah, naseljih in vaseh, ampak je nosilec urejanja krajine nasploh. Njeno težišče je na koordinaciji vseh funkcij kmetijstva, posebno še na kompleksni intenzifikaciji kmetijstva, na zmanjšanju presežka številnih kmetij, na povezovanju in združevanju kmetij, urejanju zemljišč, cen, trga, izobraževanju in socialni politiki vasi.

4. 1. AGRARNA STRUKTURA SLOVENIJE IN SEVEROVZHODNE REGIJE (SV regije)

ZEMLJIŠKE KATEGORIJE V SRS IN SEVEROVZHODNI REGIJI V 000 ha ZA OBA SEKTORJA V LETU 1968

	SRS		Regija		Delež regije v SRS
	ha	%	ha	%	
njive in vrtovi	280	13,8	117	25,7	41,8
sadovnjaki	36	1,8	16	3,5	44,4
vinogradi	20	0,9	8	1,8	40,0
travniki	308	15,2	71	15,6	23,0
pašniki	289	14,3	33	7,3	11,4
ribniki, močvirja	4	0,2	1	0,2	25,0
kmetijska zemljišča	937	46,3	246	54,0	26,2
gozd	960	47,4	188	41,3	19,6
nerodovitno	128	6,4	21	4,6	16,4
skupna površina	2.025	100,0	455	100,0	22,5

V Sloveniji že prevladuje gozd nad kmetijskimi zemljišči, razmerje je 1:0,98, v regiji pa 1:1,3. Zahodni del je izrazito gozdnat 1:0,40, v vzhodni pa prav nasprotno prevladujejo kmetijska zemljišča 1:2,74.

Skoraj dve tretjini kmetijskih zemljič Slovenije je travinja, v regiji pa je le 40 % travinja. Regija zavzema 22 % površine Slovenije, ima pa 26,2 % kmetijskih zemljišč, 32,9 % obdelovalne zemlje, 41,8 % vseh njiv, 44,4 % sadovnjakov in 40 % vseh vinogradov.

Struktura in tudi raba njivskih zemljišč v regiji kaže na intenzivnejšo obliko rabe tal ali na večjo »organizacijsko intenziteto« kmetijske proizvodnje. Ta ima večji delež panog in kultur, ki imajo možnost, da bolje izkoriščajo vložena sredstva in delo, posebno na majhnih kmetijah.

Družbeno kmetijstvo ima 13,3 % vseh kmetijskih zemljišč v regiji (v SRS le 8,4 %) ali 19,2 % družbenih zemljišč Slovenije, od tega 38,4 % njiv, 60,1 % sadovnjakov, 78,3 % vinogradov družbenega sektorja Slovenije.

Zasebno kmetijstvo v regiji ima 86,7 % vseh kmetijskih zemljišč s povprečno velikostjo okrog 4 ha kmetijske zemlje, v Sloveniji pa okrog 5 ha. Tako kmetijstvo je glede velikosti tipično »vrtnarsko« kmetijstvo, po izrabi tal pa je ekstenzivno. Te najmanjše kmetije v Evropi pa še slabi razdrobljenost, razmetanost parcel — kosov, večja medsebojna oddaljenost posameznih kategorij zemljišč ter še nadaljnje drobljenje in zmanjševanje. Poprečna velikost parcel je od 15 arov v Lendavi do 46 arov v občini Ravne na Koroškem. Ankete kažejo, da so gospodarstva celo s 50 pa tudi s 100 parcelami.

Proces deagrarizacije je pri nas hitrejši kakor v vseh drugih deželah Evrope. Letna stopnja zmanjševanja je bila v letih 1948—1961 2,7 %, v letih 1962—1968 pa 2,1 %. Zato je razumljivo, da je prikazal lanski popis manj kot 18 % kmetijskega prebivalstva. Če se bo zmanjševanje v prihodnjem obdobju nadaljevalo po sedanji letni stopnji (2,1 %), bi to pomenilo ohranjanje disparitete v dohodku kmetijskega in nekmetijskega prebivalstva in celo zvečanje razlik. V tem primeru bi lahko zmanjšali dispariteto samo s povečanjem cen kmetijskih pridelkov z vsemi znanimi posledicami (standard, nekonkurenčnost). Zato bi bilo treba še hitreje zmanjševati delež kmečkega prebivalstva, morda celo s 4 % letno, kot to predvideva druga varianta koncepta dolgoročnega razvoja kmetijstva Slovenije.

V regiji živi le 29,3 % vsega prebivalstva Slovenije, ima pa 42 % vseh kmetijskih prebivalcev, kar kaže na agrarni značaj regije. Še večji delež kmetijskega prebivalstva pa ima pomurska subregija (61 %), manjši delež mariborska subregija (27 %) in najmanjšega koroška (20 %). Polovica občin v regiji ima 40 in več odstotkov kmečkega prebivalstva (Ptuj, Radgona, Ljutomer, Ormož, Lenart, Lendava, Murska Sobota). Najmanjši delež kmetijskega prebivalstva ima občina Ravne na Koroškem (8 %). Vsi podatki veljajo za leto 1968.

Tudi agrarna gostota je v vzhodnem delu največja. Na 100 ha kmetijske površine živi v regiji 71 kmetijskih prebivalcev, v Sloveniji le 44, v pomurski subregiji pa celo 97. Prav tako je stopnja urbanizacije relativno nizka, najnižja pa v pomurski subregiji.

V zadnjem obdobju se že opaža zmanjševanje števila prebivalstva v občinah Ormož, Lenart in Lendava, vendar še vedno velja za ves vzhodni

del regije absolutna in relativna agrarna prenaseljenost. Največ delavcev v tujini je prav iz te regije.

Narodni dohodek na prebivalca v regiji v letu 1969 je bil 7590 din, v Sloveniji 10.780 din. Najnižji je bil v občini Lenart — 2820 din, kar znaša 26 % od poprečja Slovenije in 37 % od poprečja regije. (Glej preglednico 1.) Na tem mestu ne moremo komentirati tudi drugih podatkov iz tabele.

Podatki o razdrobljenosti živalske črede nam kažejo, da je bilo v regiji 1,9 krave na kmetijo. Tudi vsi drugi podatki, ki označujejo strukturo kmetijstva Slovenije in regije, kot so npr. opremljenost, uporaba umetnih gnojil, organiziranost, strokovna izobrazba, dispariteta dohodkov ipd., kažejo na vsesplošno nizko raven kmetijstva, na njegovo malo produktivnost, neorganiziranost in na težave pri reševanju problemov agrarne problematike, posebej še v izrazito kmetijskih predelih.

**POVRŠINA, PREBIVALSTVO, ŠTEVILO KMETIJ IN NARODNI DOHODEK
PO OBČINAH (STATISTIČNI LETOPIS SLOVENIJE 1970)**

Občine	Kmet. površine v ha	Prebival.	Kmet. prebival.	% kmet. prebival.	% rasti padca prebival.	Narodni doh. na prebival. v 000 din	Število kmetij v l. 1970	Popr. vel. v ha
POMURSKA SUBREGIJA								
Lendava	18.064	27.034	16.631	61,5	+2,1	5,19	4.374	3,78
Ljutomer	12.788	18.240	9.585	52,5	+3,3	5,29	2.577	4,17
Murska Sobota	46.349	64.477	41.459	64,3	+3,0	5,06	10.220	4,25
Gornja Radgona	13.926	20.026	9.693	48,3	+2,7	4,63	2.628	3,95
skupno	91.127	129.777				5,05	19.799	4,10
MARIBORSKA SUBREGIJA								
Lenart	14.156	16.967	10.565	62,3	—1,3	2,82	3.200	3,68
Ormož	13.698	18.607	11.623	62,5	—4,8	3,55	3.560	3,13
Ptuj	41.400	66.366	28.135	42,4	+4,1	5,82	8.260	4,40
Maribor	36.403	174.392	19.446	11,1	+14,0	11,11	7.090	4,20
Slovenska Bistrica	16.268	30.370	9.631	31,7	+1,3	4,51	2.590	5,58
skupno	121.925	306.702				8,40	24.700	4,15
KOROŠKA SUBREGIJA								
Radlje ob Dravi	10.432	17.334	4.413	25,4	—1,9	5,99	1.150	7,82
Dravograd	3.921	7.684	1.850	24,0	+8,3	6,78	465	7,60
Slovenj Gradec	10.121	17.187	4.375	25,5	+8,5	10,88	1.250	6,92
Ravne na Koroškem	7.869	23.864	2.114	8,8	+8,9	10,02	650	9,03
skupno	32.343	66.069	169.520	33,7		8,81	3.515	7,70
regija skupno	245.395	502.548				7,59	48.014	4,40
Slovenija		1.707.000				10,78		

5. KAKO RAZVIJATI NAŠE KMETIJSTVO V SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI?

Naj navedem najprej nekaj splošnih načel.

1. Zboljšanje stanja v kmetijstvu lahko dosežemo samo, globalno rečeno, s povečanjem njegove produktivnosti. Med številnimi ukrepi, od katerih je odvisna produktivnost, dosežemo njeno hitro povečanje tudi z zmanjšanjem deleža delovnih moči v kmetijstvu. Zmanjšanje absolutne in relativne agrarne prenaseljenosti je nujnost, to velja posebej za vzhodni del regije. To zmanjšanje mora biti v zahodnem delu regije v skladu s poselitvijo hribovskih in obmejnih predelov. Splošno pravilo je torej zmanjšanje delovnih moči v primarni dejavnosti. Razvit sekundarni in terciarni sektor bogati take rajone. To pomeni, da je proces odvisen od ustvarjanja delovnih mest v industriji, obrti, trgovini, gostinstvu, turizmu in v kvartarnih dejavnostih, v glavnem torej od rasti gospodarstva.

Zmanjšanje delovnih moči je treba nadomestiti z uvajanjem mehanizacije, to je z modernimi tehničnimi sredstvi ali s substitucijo dela s kapitalom. Amerika, ki ima danes že manj kot 4 % kmetijskega prebivalstva, pričakuje odpravo disparitete na koncu stoletja. Tega razvoja ni moč prehitovati, delovno mesto zunaj kmetijstva stane danes v poprečju vsaj 150.000 do 180.000 din. Pa tudi v kmetijstvu ni cenejše, nasprotno, vsak dan je dražje in stane v razvitih deželah že 500.000 din pa tudi 1.000.000 din pri 20-hektarskih posevkih in dveh delovnih močeh.

Od sredstev je odvisno, ali bo ta razvoj šel hitreje ali počasneje. Npr. Zahodna Nemčija, ki ima še 7—8 % kmetijskega prebivalstva, računa, da bi s 6-odstotnim letnim zmanjšanjem kmetijskega prebivalstva odstranila dispariteto v 10 letih, s 4-odstotnim zmanjšanjem pa bi jo ohranjevala. V letu 1968 je znašala dispariteta v Zahodni Nemčiji 33 %, brez subvencij pa 45 %.

Do takrat, ko se bomo približali paritetnemu dohodku, je treba kmetijstvo subvencionirati — intervenirati z ekonomskimi ukrepi družbe ali povečati cene. Ta intervencija družbe mora biti tem večja, čim manjša je posest, čim manjša je intenzivnost proizvodnje in čim manjša je produktivnost ali zamenjava dela z modernimi sredstvi proizvodnje, dokler ne pride kmetijstvo v sodobne ekonomsko organizacijske oblike.

2. V Sloveniji izredno hitro rastejo mešana kmetijska gospodarstva ali zaslužki zunaj kmetijstva. Ker smo ugotovili, da so slovenske kmetije najmanjše, je dodaten vir zaslužkov nujen. Najverjetnejše je, da je odstotek čistih kmetij znatno manjši, kot jih statistično priznavamo. Mešane kmetije imajo vse razvitejše dežele, so normalen pojav pri prehodu v industrijsko družbo in pri opuščanju kmetijstva. Pri tem je treba pomisliti na demografsko strukturo, kajti starejše kategorije prebivalcev nimajo več dosti možnosti za opuščanje kmetij.

3. Zmanjšanje disparitete dosežemo tudi s splošnim kompleksnim intenziviranjem proizvodnje, kar zahteva znatno več obratnih sredstev, zmanjšuje pa fiksne stroške proizvodnje. Ko bomo dosegli visoko stopnjo intenzivnosti, bo zmanjšanje živiga dela odločilno in bo treba več sredstev za mehanizacijo in združevanje ter s tem za zboljšanje agrarne strukture.

4. Ker je naše kmetijstvo tako »majhno«, je tembolj potrebno povežovati kmete v zadrage, skupnosti, z družbenim sektorjem, z gospodar-

stvom nasploh, ga horizontalno in vertikalno integrirati, koordinirati v naseljih, občinah, v republiki in zunaj nje. Tako koncentracijo narekuje trg in spremenjena razmerja dela in kapitala. Toda prav kooperacija z majhnim in kapitalno slabim kmetom je najtežja.

Naglo povečanje družbenega sektorja, ki ne ustreza razvojni moči dežele, pa je draga, čeprav perspektivna naloga. Družbeni sektor bo šele v prihodnosti pokazal vse svoje prednosti. Ponekod jih že danes, zlasti v bolj ravninskih in ugodnejših razmerah, kjer ima intenzivno, integrirano in dobro organizirano proizvodnjo.

Bistvo izboljšanja agrarne strukture je povečanje velikosti posestev. Toda ta se pri nas ne veča. Pa tudi v razvitejših deželah, z nekaterimi izjemami, gre proces počasi. V Zahodni Nemčiji so npr. od leta 1950 do 1968 povečali povprečno velikost kmetij za 2,26 ha ali letno za 0,11 ha z velikimi sredstvi in s pomočjo države. Še ta skromni rezultat ni poseben uspeh agrarne politike, ampak splošne gospodarske rasti. Če bi tudi pri nas dosegali take »uspehe«, bi še vedno ostali zelo »majhni«. Zato je povezovanje in združevanje še potrebnejše.

5. Kakšne so poleg splošnih še posebne možnosti razvoja kmetijstva v regiji? Nobenih izoliranih rešitev ni. Samo plansko koordinirane akcije vseh družbenogospodarskih dejavnikov nas lahko rešujejo. Cilj takega plana so racionalne, dobro opremljene tržne proizvodne enote. Imeti je treba skupen centralni program, ki sloni na povezanih regionalnih, občinskih, medobčinskih in krajevnih programih skupaj s programi urejanja kmetijskega prostora.

Pospeševati je najrazličnejše oblike kooperacijskih in integracijskih procesov, ki so v navadi v celotnem gospodarstvu, deloma tudi z družbenimi sredstvi. Brez tega je integracija kmetijstva vključitev kmetijstva v celotno gospodarstvo samo fikcija.

Z novo študentsko politiko ni razloga za zaskrbljenost. Večja je skrb, kako zadržati mladino na perspektivnih kmetijah, saj je sedanja starostna struktura zaskrbljujoča.

Večje težave so v gospodarski strukturi vzhodne regije, ker ni za mlade dovolj izobraževalnih in zaposlitvenih alternativ. Če se bo tudi šolska mreža izboljšala in s tem zmanjšala prostorska in psihična razdalja, ne bo večjih uspehov, če se ne bo izboljšalo tudi gospodarstvo agrarnih predelov. V kmetijskih območjih bo nadaljevanje šolanja verjetno le največ odvisno od industrializacije.

Vsa kmetijska gospodarstva, ki imajo razvojne možnosti za tržno proizvodnjo, za medsebojno povezavo in za povezavo z družbenim sektorjem, posebno na strnjenih območjih, je treba oskrbeti z ugodnimi krediti in jih vezati z določenimi zahtevami na pospeševalno službo (dokazi o sposobnosti, minimalno knjigovodstvo, prodaja pridelkov itd.). Za kmetije, ki nimajo možnosti za razvoj, je predvideti druge ukrepe, kot npr. prodajo ali zakup zemlje, združevanje zemljišč, zaposlitev zunaj kmetije, socialno-varstvene ukrepe ipd.

Finančno pomoč pri izgradnji gospodarskih cest, vodovoda ipd. naj dobijo predvsem tisti kraji ali območja, kjer so možnosti za ustanovitev skupnosti ali so te že oblikovane, skratka, kjer so možnosti za enostavno komasacijo.

Zaradi večje mobilnosti zemljišč in delovnih moči mora cena zemljišč ustrezati normalni vrednosti, ker kmetijska proizvodnja ne prenese špekulativnih cen. Pravične in konstantne cene bi poživile mobilnost zemljišč.

V regiji so še znatne možnosti za razvoj raznovrstnega turizma, tako kmečkega kot zdraviliškega, lovnege, izletniškega. Kmečki turizem lahko postane važna dopolnilna dejavnost, ki bo utrjevala gospodarski položaj kmeta. Seveda je za njegov širši razvoj treba še marsikaj storiti, posebno sanirati in modernizirati kmetije, gospodinjstva, naselja, vasi, ceste, poti in razširiti kreditiranje.

Vsi ti in še drugi ukrepi so kompleksne naloge, ki jih je treba verjetno urediti tudi s predpisi, ker gre za saniranje vasi in podeželja, podobno kot da gre za saniranje urbanih naselij. Poleg sprejetega splošnega koncepta za dolgoročni razvoj kmetijstva in živilske industrije Slovenije potrebujemo torej še regionalne, občinske in krajevne konkretne agrarne programe. Z vsemi ukrepi, ki so bili v zadnjem času sprejeti, lahko rečemo, da smo skoraj na začetku nove agrarne reforme. Spoznanja so tu, manjka nam še znanje za rešitve, še več pa pripravljenosti in organiziranosti za težko delo.

6. USMERITEV PROIZVODNJE V REGIJI

Glede na ekološke razmere, podedovano agrarno strukturo, agrarno prenaseljenost, dosedanje strukturo kmetijske proizvodnje, glede na navade in izkušnje ljudi je usmeriti kmetijsko proizvodnjo tako, kot je zaradi naštetih dejavnikov več ali manj že usmerjena. Na splošno jo je treba specializirati, intenzivirati in na določenih območjih dati prednost in težišče na tiste sisteme, ki ustrezajo današnjim tržnim razmeram.

Vzhodni ravninski predel regije je usmerjati v poljedelsko-govedorejsko-prašičerejsko proizvodnjo, to je v proizvodnjo pšenice, koruze, mesa in mleka.

Osrednji del regije ima več sistemov:

a) v ravninskem delu: poljedelsko-govedorejsko proizvodnjo,

b) gričevnati del: sadjarsko-vinogradniško s spremljajočo živinorejsko proizvodnjo.

Zahodni hriboviti predel regije je intenzivirati in usmeriti travniško-govedorejski sistem gospodarjenja, to je v proizvodnjo mleka in mesa.

Na splošno je rastlinsko proizvodnjo bolj usmeriti v krmne rastline. V vzhodnih predelih je treba povečati delež koruze na račun žit.

V regiji je živinoreja glavna proizvodna panoga. Ker imajo njeni proizvodi največji koeficient elastičnosti potrošnje, ji je treba dati še večji poudarek in stabilne ekonomske razmere. Od skupnega števila živine v Sloveniji je namreč v regiji 37 % govedi, 41 % krav, 60 % prašičev, 27 % konj in 34 % perutnine. V sami regiji je 70 % živinorejskega fonda goveda, od tega je polovica krav. Čeprav je obtežba z živino na hektar kmetijskih zemljišč večja kot v Sloveniji (0,86:0,56), je potrebna večja intenzivnost pri pridelovanju krmnih rastlin na njivah in travnikih ter njihov večji delež na njivah, v zahodnem delu pa boljša izraba travnatega sveta.

Zaradi posebnih ekoloških razmer v osrednjem delu regije je treba dati sadjarstvu in vinogradništvu v tem predelu večje možnosti razvoja.

Obe panogi sta zaradi ostarelosti nasadov potrebni temeljite obnove na strnjenih kompleksih s sodobnim industrijskim pridelovanjem. Vsi razlogi dovolj prepričljivo govorijo v prid obema panogama.

Regija ima raznolike razmere, od industrijsko razvitih občin (Ravne na Koroškem, Maribor) do najbolj nerazvitih (Lendava, Lenart, Ormož). Zato ni mogoče kmetijstva povsod enako razvijati in ukrepe posploševati. Vsem kmetijskim gospodarstvom je naloga doseči največji dohodek in lastna ter tuja sredstva najbolje izkoristiti. Za vsako perspektivno kmetijo je sestaviti poseben program in vnaprej predvideti zadovoljitev materialnih potreb proizvajalca. Ta mora proizvajati toliko, da krije amortizacijo, anuitete, riziko in da mu ostane za primeren osebni standard.

Znižati je treba stroške proizvodnje, čeprav bodo cene nakupljenih sredstev rasle, toda naraščale bodo tudi cene kmetijskim pridelkom, sicer ne bo mogoče ohraniti določenega ravnovesja v dohodkih kmeta. Večji dohodek se najlažje doseže z večjo proizvodnjo.

Že sedaj so stroški nekaterih kmetij, ki se hitreje mehanizirajo, večji kot pa prihranek pri osebnem dohodku zaradi zmanjšanja delovnih moči ali vzdrževanih članov družine. Čeprav mehanizacija olajša delo in prihrani čas, je pri njenem nakupu potreben razmislek o racionalnosti in o združevanju sredstev. Razvoj zadnjih let kaže, da je pri kmetijstvu sorazmerno lahko zaslužiti denar, v samem kmetijstvu pa težko, zato mora kmetijstvo prevzeti v svoje roke prodajo in predelavo kot enakopraven partner.

V zahodnem delu regije je lažje dati splošni recept za preosnovo proizvodnje. Izločiti je treba ekstenzivna krušna in krmna žita z majhnimi in negotovimi pridelki. Intenzivirati travno-pašni sistem in proizvodnjo plemenske živine. V hribovitem svetu ni mogoče proizvajati kaj drugega kot mleko in meso zaradi klimatskih in drugih razlogov. Ponekod je možno še pridelovanje semenskega krompirja. Finansiranje je tu olajšano zaradi rezerv v gospodarstvu.

Osrednja in vzhodna subregija imata zaradi klime in lege ter izrazito maloposelniške strukture zelo raznolike proizvodne možnosti.

Težišče v gričevnatem svetu je na intenzivnejšem sadjarstvu, jagodičevju in vinogradništvu, še bolj pa je potrebno formirati različne specializirane proizvajalne skupnosti, neke vrste proizvajalnih zadrug zaradi skupne obnove, predelave in prodaje. Prav tako zahteva tudi perutninarstvo kot dopolnilna panoga združevanje v skupnosti in povezavo z družbenim sektorjem zaradi preskrbe s plemenskim materialom, oskrbe s krmili, zaradi potrebnih klavnic in hladilnic, stroge kontrole kvalitete in terminsko vezanega prevzema. Podobni ukrepi, posebno še večja specializacija na posameznih kmetijah kot doslej, so potrebni v prašičereji.

V posameznih območjih je treba pospeševati oblikovanje manjših regionalnih središč s težiščem na čimmanj proizvodih ali celo na enem samem. Vse zadruge in skupnosti bodo morale bolj posegati v proizvodnjo, v dosedanje svobodo posameznih kmetij glede odločitev o preosnovi. Vnesti bo treba skupno gospodarjenje na določenih zemljiščih ali kmetijah vse do združevanja živine v skupnih hlevih in podobno, seveda po prostovoljni odločitvi kmetov samih. Težišče povezovanja je na horizontalni kooperaciji kmetij in vertikalni kooperaciji predelave in prodaje. Drugo področje povezovanja in skupnega dela je racionalizacija obratovne tehnike, zlasti pri mehanizaciji in pri gradnjah.

GLAVNI VIRI IN KONZULTIRANA LITERATURA

1. Koncept dolgoročnega razvoja kmetijstva in živilske industrije v SR Sloveniji 1968—1990. Gospodarska zbornica in KIS, Ljubljana 1971
2. Kmetijstvo, promet in zveze, trgovina, turizem. Ekonomski center Maribor (ECM) 1969
3. Regionalna politika kot osnova za družbenoekonomske odločitve. Teorija in praksa 6—7/1971
4. R. Dvoršak: Novi pristopi in rešitve v agrarni politiki s posebnim ozirom na izkušnje v Sloveniji. Referat na simpoziju: Znanost in praksa v živinorejki, Bled 1972
5. Sl. Gliha: Referati v sodobnem kmetijstvu, 1969—1972 in stališča v »Konceptu dolgoročnega razvoja kmetijstva«
6. J. Butinar: Sodobna regionalna agrarna politika v strukturi kmetijstva na mariborskem območju. 20 let Društva ekonomistov Maribor, 1971
7. Berichte über Landwirtschaft, letniki 1970—1972, Paul Parey, Hamburg—Berlin
8. Agrarwirtschaft, letnika 1971 in 1972. Paul Parey, Hamburg—Berlin

PROBLEME UND AUFGABEN DER LANDWIRTSCHAFT IM JETZIGEN UND ZUKÜNFTIGEN ZEITABSCHNITT MIT BESONDERER HINSICHT AUF NORDOSTSLOWENIEN

Zusammenfassung

Im Referat habe ich die globalen Ziele und Maßnahmen unserer Agrarpolitik dargestellt, die agrare Struktur Sloweniens und der Region wie auch die Spezifika der Agrarpolitik und einige Gesichtspunkte der zukünftigen Landwirtschaftsentwicklung besonders in der nordöstlichen Region.

Nordostslowenien enthält 13 den ökologisch-ökonomischen und anderen Eigenschaften nach sehr verschiedene Gemeinden. Besonders unterscheidet sich das Gebiet westlich von Maribor von dem östlich davon.

Agrar-ökonomische und umsatz-technische Lösungen der Agrarwirtschaften sind im westlichen Teil der Region verhältnismäßig einfach, im östlichen hingegen sehr verwickelt. Im westlichen Teil legen ökologische Verhältnisse die Spezialisierung nahe, im östlichen Teil fällt es aber viel schwerer, einen Schwerpunkt der Produktion bzw. Spezialisierung zu finden. Im Westen ist die Entagrarisierung schon weit fortgeschritten, während der Osten absolut und relativ agrarisch überbevölkert ist. Im Osten erzeugt die Landwirtschaft noch immer einen beträchtlichen Anteil des Volkseinkommens, während dieser Anteil im Westen bedeutend kleiner ist. Während im Westen andere Aktivitäten der Landwirtschaft aushelfen, können die östlichen Gebiete die Unterentwicklung nicht aus eigenen Kräften abschaffen. Der große Anteil der Primärproduktion in den östlichen Bereichen bedeutet Rückständigkeit. Hier gibt es eine Mehrzahl der Agrarbevölkerung mit dem kleinsten Volkseinkommen in Slowenien. Hier müssen sekundäre und tertiäre Tätigkeiten entwickelt werden.

Die Agrarproduktion ist verschiedenartig, unspezialisiert und zu wenig marktfähig. Die Landwirtschaften sind äußerst klein, kleiner als im slowenischen Durchschnitt und die kleinsten in Europa. In diesem Bereich sind alle Arten von Verbindung und Vereinigung am dringendsten.

Die Altersstruktur verschlechtert sich, es gibt ja unter den aktiven Arbeitskräften nur ca. 10% junge Menschen, die in der »Kleinheit« und Rückständigkeit ihrer Besitze keine Zukunft für sich sehen.

Die Reproduktionsfähigkeit der Landwirtschaften ist schwach, sie haben nicht genug Mittel für eine erweiterte Reproduktion. Ein großer Teil der aktiven Arbeitskräfte beschäftigt sich im Ausland. Der Gemeinschaftssektor ist verhältnismäßig stärker entwickelt, doch wird er noch einige Jahre brauchen, um sich zu konsolidieren und anzuführen hinsichtlich Rentabilität und Akkumulation und bei der Übernahme der Leitungsrolle in der Verbindung und Ve-

reinigung von Landwirtschaften. Eine Verbesserung der Landwirtschaftslage kann nur durch Produktionssteigerung erreicht werden. Im allgemeinen erfolgt das durch Verminderung des Anteils von Arbeitskräften in der Landwirtschaft. Diese werden durch moderne technische Mittel bzw. Substitution der Arbeit durch das Kapital ersetzt sowohl wie durch allgemeine komplexe Intensivierung der Produktion. Einschränkung der absoluten und relativen agraren Bevölkerung ist dringend, das gilt besonders für den östlichen Teil der Region. Im westlichen Regionteil muß aber diese Einschränkung in Übereinstimmung mit der Ansiedlung der Berg- und Grenzbereiche erfolgen.

Parallel mit dem verkleinerten Einsatz von Arbeitskräften in der primären Tätigkeit müssen gleichzeitig der sekundäre und tertiäre Sektor zur Bereicherung solcher Umkreise entwickelt werden. Das heißt, daß der Prozeß von der Eröffnung von Arbeitsplätzen in der Industrie, im Handel, im Tourismus und in den quartären Aktivitäten abhängt, hauptsächlich also von der gesamten Wirtschaftsentwicklung.

Die Intensivierung der Produktionsweise erfordert erheblich mehr Umsatzmittel, ermöglicht schnelle Wirkungen und reduziert die fixen Produktionskosten.

Da unsere Landwirtschaft so »klein« ist, besonders in der nordöstlichen Region, erscheint es umso angebrachter, die Bauern in Genossenschaften und Gemeinschaften zu verbinden, sie mit dem Gemeinschaftssektor und der Wirtschaft im allgemeinen zu vereinigen. Diese soll horizontal und vertikal integriert, in Ansiedlungen, Ortsgemeinschaften, Gemeinden, in der Republik und außer ihr koordiniert werden. Eine solche Konzentration wird durch den Markt und durch die veränderten Verhältnisse der Arbeit und des Kapitals erfordert.

Wesentlich für die Verbesserung der Agrarstruktur ist die Vergrößerung des Grundbesitzumfanges. Aber dieser Prozeß ist auch in entwickelteren Ländern sehr langsam. Falls auch bei uns der Grundbesitz mit diesem »Tempo« wüchse, so würden wir noch immer sehr »klein« bleiben. Deswegen ist bei uns Verbindung und Vereinigung noch notwendiger.

Es hängt hauptsächlich von den Mitteln ab, ob sich diese Prozesse schneller oder langsamer abwickeln, und ob die Disparität der Einkommen bei der agraren und der nichtagraren Bevölkerung abnimmt, was zugleich eines der Hauptziele jeder Agrarpolitik ist. Deswegen müssen die Erzeugermittel mobilisiert und vereinigt werden, die Landwirtschaft muß subventioniert werden, oder man muß durch ökonomische Gesellschaftsmaßnahmen oder Preiserhöhung intervenieren, was aber große Störungen im Lebensstandard der Bevölkerung erzeugt. Diese Intervention der Gesellschaft muß umso größer sein, je kleiner der Besitz ist, und je kleiner die Intensität der Produktion und die Produktivität bzw. die Ersetzung der Arbeit durch aktuelle Produktionsmittel, und zwar bis zum Zeitpunkt des Überganges der Landwirtschaft in zeitgenössische ökonomische Organisationsformen.

Zur Ausweitung der potentialen Möglichkeiten der Landwirtschaft in der Region gibt es keine isolierten Lösungen. Planmäßige koordinierte Aktionen aller gesellschaftlich — wirtschaftlichen Faktoren sind erforderlich. Es muß ein gemeinsames zentrales Programm aufgestellt werden auf der Basis von einheitlichen Regional-, Gemeinde- und Ortsprogrammen zugleich mit den Programmen zur Einordnung des Agrarraumes.

Allen Agrarwirtschaften mit Aussichten auf Marktproduktion, auf gegenseitige Verbindung und Vereinigung mit dem Gemeinschaftssektor, besonders solcher auf geschlossenen Gebieten müssen günstige Kredite besorgt werden mit gleichzeitiger Bindung an den Förderungsdienst durch gewisse Ansprüche.

Alle Methoden zur Umqualifizierung der jungen Bauernbevölkerung, die nicht auf dem Grundbesitz bleiben wird, sind anzuwenden, andererseits Methoden zur Qualifizierung derjenigen, die sich für Landwirtschaft entschlossen haben.

Finanzielle Hilfe für den Aufbau von Infrastukturobjekten sollen vor allem durch von Landwirtschaftsgemeinschaften gibt oder wo solche schon diejenigen Örtlichkeiten oder Gebiete erlangen, wo es Aussichten für die Grünformiert sind.

Wegen größerer Mobilität der Grundstücke und der Arbeitskräfte muß der Terrainpreis einen Normalwert erreichen, da die Agrarproduktion keine

Spekulationswerte erträgt. In der Region gibt es noch reichliche Aussichten auf die Entwicklung von verschiedenartigem Tourismus, so zum Beispiel Bauern-, Kur-, Jagd- und Ausflugstourismus, was sich zu einer Zusatztätigkeit des Bauern entwickeln kann.

Alle diese und auch andere Maßnahmen sind komplexe Aufgaben, die wahrscheinlich auch durch Vorschriften geregelt werden müssen, als Sanierungsunternehmung für urbane Siedlungen. Die Maßregeln und Aktionen, die wir jetzt zu realisieren beginnen, können sozusagen als der Anfang einer neuen Agrarreform gelten.

Ich habe die verallgemeinerte Lage der Landwirtschaft in der Region auf der Basis von gemeinstatistischen Angaben dargestellt, die nur einige Informationen einschließen. Für eine eingehende Erörterung der organisatorisch-ökonomischen Einheiten und ihrer Ausrichtung, der Produktionsleistung und des ökonomischen Effekts und zugleich ihrer Perspektive, ist eine umfangreiche Studie erforderlich. Das liegt aber bereits außerhalb des in diesem Referat gestellten Problemkreises.